

आर्मेनिया अझरबैजान युद्ध आणि भारताची ड्रोन रणनीती

ड्रोनच्या मदतीने युद्ध जिंकले

आर्मेनिया अझरबैजान युद्ध अझरबैजाननी जिंकलं. अझरबैजानकडून झालेल्या ड्रोन हल्यात आर्मेनियाचे खंदकात दबा धरून बसलेले सैनिक, रणगाडे, तोफखाना आणि रडार सहजपणे टिपले गेले. हा हल्ला एवढा तीव्र होता की, आर्मेनियाला शरणागती पत्करण्याशिवाय गत्यंतर नव्हते. आर्मेनियाने लढाईमध्ये रणगाडे, तोफखाना आणि विमानं प्रणालीचा वापर केला. ड्रोन अशा सगळ्या शास्त्र प्रणालीवर हल्ला करू शकतात ज्यामधून इलेक्ट्रॉनिक्स रेडिएशन बाहेर येतात. अझरबैजानने तुर्कस्तान आणि इस्रायली बनावटीचे घेऊनही इतिहासामध्ये पहिल्यांदा केवळ ड्रोनच्या मदतीने युद्ध जिंकले. असे दिसले की आर्मेनियाने 185 रणगाडे 45 चिलखती गाड्या 46 इन्फंट्री फायटिंग गाड्या, 147 तोफा या युद्धामध्ये गमावल्या, मात्र अझरबैजानचे नुकसान फारच कमी होते.

ड्रोनच्या हल्ल्यांना जास्त यश मिळाले कारण त्यांचा अचानक जास्त प्रमाणात वापर करण्यात आला. एवढेच नव्हे तर ड्रॉन्स पाठवायच्या आधी अझरबैजानने आर्मेनियाला फसण्याकरता काही जुनी विमाने वापरली. त्यामुळे आर्मेनियाने लगेचच आपली संरक्षण प्रणाली सुरू केली ज्यामधून इलेक्ट्रॉनिक्स रेडिएशन बाहेर आली आणि मागे असलेल्या ड्रॉन्सनी या प्रणाली वरती लगेच हल्ला केला आणि मोठ्या प्रमाणामध्ये नुकसान केले. अचानक केलेल्या हल्ल्यामुळे आर्मेनियाच्या सैनिकांच्या मनोबलावर सुद्धा मोठा परिणाम झाला. कारण आकाशात लपलेले ड्रोन कधी आणि केव्हा हल्ला करायचे हेच समजत नव्हते. ते अचानक यायचे, हल्ला करायचे आणि पुन्हा आकाशामध्ये गायब व्हायचे. आर्मेनियाला तर असे वाटायला लागले की त्यांचे रणगाडे आणि अतिशय महागडी फायटर विमाने यांचा सध्याच्या लढाईमध्ये काहीच उपयोग नाही.

युद्धाचे विश्लेषण भारताच्या दृष्टीकोनातून

ड्रोन तंत्रज्ञान हे तुलनेने कमी खर्चिक आणि अधिक अचूक असल्याने दहशतवादी संघटना आणि पाकिस्तानसारखी राष्ट्रं ते वापरू शकतात.त्यातील काही पैलू किंवा धडे भारताकरता महत्वाचे आहे. परंतु आपण या सगळ्या युद्धाचा विश्लेषण भारताच्या दृष्टीकोनातून केले पाहिजे .अशा प्रकारची ड्रोन तुर्कस्तान पाकिस्तानला देऊ शकतो का? उत्तर आहे अर्थात हो. एवढेच नव्हे तर चिनने सुद्धा ड्रोन प्रणाली अतिशय उत्तम पद्धतीने तयार केली आहेत, म्हणून तशी ड्रोन चीन कडून सुद्धा पाकिस्तानला मिळू शकतात.

सध्याची परिस्थिती

सध्या १४ कोर लडाख सीमेवर चीनच्या विरुद्ध तैनात आहे. ती दहा ते पंधरा लंब्या पल्ल्याचे हेरोन ड्रोन आणि वीस ते पंचवीस मल्टी कोप्टर जवळ निरीक्षणाकरता विकत घेत आहे. भारताकडे चीनच्या तुलनेत टेहाळणी करणाऱ्या आणि आकाशात फिरत राहणाऱ्या लोईट्रिंग ड्रोन कमी आहे. मागच्या वर्षी सैन्याने सहाशे मिनी ड्रोन हाय अटीट्युड मध्ये टेहाळणी करण्याकरता विकत घेतलेले होते.नौदलाने समुद्रात टेहाळणी करणासाठी २ ड्रॉन्स मागच्या आठवड्यात भाड्याने घेतली आहेत.

भारत-पाकिस्तान, भारत चीन युद्धात ड्रोन वापर

इस्राईलची आकाशात चक्रा मारणारी ड्रॉन्स(Loitering drones) एखाद्या शिकार्याप्रमाणे आकाशात फिरत असतात आणि ज्या वेळेला एखादे लक्ष त्यांच्या पल्यात येते त्यावर ती लगेच हल्ला करतात, त्यांना बरबाद करतात आणि पुन्हा गायब होतात. आर्मेनिया आणि अझरबैजान च्या लढाईमध्ये ड्रोनचा अचानक वापर करून लढायी तातपुर्ती जिंकली गेली मात्र आर्मेनियाने त्याचा बदला अझरबैजानच्या शहरांवर क्षेपणास्त्रांचा वापर करून घेतला. भारत-पाकिस्तान किंवा भारत चीनमध्ये असे होणे जवळजवळ अशक्य आहे कारण भारताची विमान विरुद्ध प्रणाली ही मजबूत आहे. याशिवाय ड्रोन पाडण्याचे प्रशिक्षण सुद्धा भारतीय सैनिकांना दिले जाते.

अचानक एका ड्रोनच्या टोळीने किंवा ड्रोनच्या टोळधाडीने (swarm of drones) जर आपल्या महत्वाच्या ठिकाणावर हल्ला केला तर त्याविरुद्ध आपण आपले रक्षण करू शकतो का? ड्रॉन्स च्या विरुद्ध स्वतःची रक्षण करण्याची प्रणाली सध्या अतिशय महागडी आहे. परंतु अचानक ड्रोन हल्याची भीती अनेक सैनिकांच्या मनामध्ये भरलेली असते. असे म्हटले जाते की भारतीय हवाई दलाने 27 फेब्रुवारी 2019 ला भारताचेच मी-८ हेलिकॉप्टर पाडले कारण त्यांना वाटले पाकिस्तानचे ड्रोन त्यांच्या हवाई हद्दीमध्ये प्रवेश करत होते. म्हणूनच भारताने चीन प्रमाणे ड्रॉन्स तर तयार करावीत परंतु ड्रॉन्स विरुद्ध रक्षण करण्याच्या प्रणालीमध्ये सुद्धा आपले संशोधन करण्यामध्ये लक्ष केंद्रित करावे. कारण ड्रॉन्स विरुद्ध ड्रॉन्स संरक्षण प्रणाली ही शर्यत अनेक वर्षे चालू राहणार आहे.

भारत-चीन सीमेवर चिनी घुसखोरी वरती लक्ष ठेवण्याकरता या प्रणालीचा वापर भारतीय सैन्य नक्कीच करत आहे. भारत चीन सिमा साडेतीन हजार किलोमीटर लांब आहे. अतिउंच डोंगराच्या रांगा, बर्फ पडलेली शिखरे यामुळे येथे लक्ष ठेवणे सोपे नसते. म्हणूनच भारताने भारत सीमेवरती ड्रोनचा वापर वाढवणे अत्यंत गरजेचे आहे चीन मध्ये असा दावा पण केला होता की त्यांचे सैनिक लडाखमध्ये तैनात आहे व त्यांना गरम जेवण पाठवण्या करता ड्रोनचा वापर करताहेत. अर्थातच हे अजून शक्य नाही. परंतु एवढे नक्की की जास्त उंची वरती ड्रोन वापर करून लढायचे सामान तिथे पाठवता येईल का यावर संशोधन सुरू आहे

भारत-पाकिस्तान पारंपारिक युद्ध होणे हे अशक्य आहे. कारण तसे झाले तर भारत-पाकिस्तानचे अक्षरशः तुकडे करेल. म्हणूनच या ड्रोनचा वापर पारंपारिक युद्धामध्ये कसा केला जाऊ शकतो यावर विप्लेशन जास्त महत्वाचे नाही. महत्वाचे आहे की अपारंपारिक आव्हाना मध्ये पाकिस्तान याचा वापर भारताविरुद्ध कसा करू शकतो? लक्षात असावे इंटरनॅशनल बॉर्डर वरती आता फ्रेन्स म्हणजे कुंपण लागल्यामुळे तिथून दहशतवाद्यांना स्फोटक पदार्थ, दारूगोळा किंवा हत्यारे पाठवणे हे कठीण झालेले आहे, ड्रोन पाठवून पाकिस्तान इंटरनॅशनल सिमेवरिल भारतीय बिएसएफ च्या तैनाती मधिल

फ़टी शोधुन दहशतवादी भारतात घुसवण्याचा प्रयत्न करत आहे. पाकिस्तान ड्रोनचा वापर अफू गांजा चरस किंवा खोट्या नोटा पाठवण्यात करतो. स्मगलिंग करण्याकरता, जास्त किमतीचे सामान पाठवणे ड्रोनने जास्त सोयीचे आहे.

अजुन काय करावे

चीन जगाला ड्रॉन्स विकणारा एक सर्वास मोठा देश आहे. त्यामुळे वेगवेगळ्या देशांना लागणाऱ्या आणि त्यांच्या गरजेची संशोधन करून त्यांना पाहिजे तसे ड्रॉन्स ते पुरवत असतात. त्याला प्रत्युत्तर म्हणुन भारताने सुद्धा ड्रोन प्रणाली वरती आपले संशोधन सुरू केले पाहिजे आणि चीनी ड्रॉन्सच्या एक पाउल पुढे राहिले पाहिजे. भारत सध्या फ्रान्स इजराइल, अमेरिकेबरोबर ड्रॉन्स विषयी संशोधन करण्याकरता कार्यक्रम तयार करत आहे परंतु भारताच्या संशोधनाचा वेग हा अर्थातच चीन पेक्षा जास्त फास्ट असायला पाहिजे.

आपण अमेरिकेकडून सुद्धा अत्याधुनिक ड्रोन विकत घेण्याचा प्रयत्न करत आहोत. परंतु भारताने या सगळ्यांच्या मदतीने देशाच्या आत तंत्रज्ञान विकसित करायचा प्रयत्न सुरू केला पाहिजे. कारण ज्या वेळेला आपण अशी शस्त्रे परदेशाकडून घेतो त्या वेळेला त्यांची किंमत ही पुष्कळ जास्त असते. म्हणजेच आर्मेनिया आणि अझरबैजान मध्ये झालेल्या लढाईमध्ये घडलेल्या घटनांचे विश्लेषण करून भारत स्वतःचे ड्रोन वापराचे धोरण, संशोधन धोरण तयार केले पाहिजे. ड्रोनच्या लढाई मध्ये चीन आणि पाकिस्तानच्या विरोधात ड्रोनचा वापर आक्रमक कारवाई करण्याकरता करता कसा करता येईल हे निश्चित केले पाहिजे.

